

УДК 378.22:796/799

ОЛЕКСАНДР ЛЕЩЕНКО

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПРОФІЛЬНЕ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Розглядаються питання підготовки майбутніх вчителів фізичної культури у циклі спортивно-педагогічних дисциплін до профільного навчання старшокласників за спортивним напрямом. Найбільш значущим при підготовці майбутніх вчителів фізичної культури визначено є надання можливості студентам проявляти самостійність, ініціативу, творчість. Оптимальним варіантом розв'язання проблеми встановлено застосування активних методів навчання, залучення студентів до проведення навчально-тренувальної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах.

***Ключові слова:** профільне навчання, спортивно-педагогічні дисципліни, спортивний напрямок.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування освітньо-виховної систем фізичного виховання в загальноосвітніх школах, переходу на модульні курси вивчення різних видів спорту згідно з новою навчальною програмою з

фізичної культури для учнів 5 – 9 класів, розширюються можливості фізичного вдосконалення школярів, їхньої різнобічної фізичної підготовки. Таке становище є основою для формування в старшокласників інтересів і мотивації до поглибленого вивчення конкретного виду спорту в загальноосвітній школі, сприяє подальшому самовизначенню на професію вчителя фізичної культури, або тренера з обраного виду спорту. Засвоєння змісту освіти в загальноосвітніх навчальних закладах з профільним навчанням спрямоване на забезпечення, з одного боку, загальноосвітньої підготовки учнів, а з іншого – підготовку до майбутньої професійної діяльності. У цьому аспекті великого значення набувають питання підготовки вчителів фізичної культури до профільного навчання за спортивним напрямком. Стратегія розвитку сучасного українського суспільства потребує підвищення вимог до якості професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури на рівні світових стандартів. Інтеграція України до європейського освітнього простору вимагає від вищої школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються у провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої школи є її спрямованість на профільне навчання, орієнтація на широку диференціацію, варіативність, багатопрофільність, інтеграцію загальної і допрофесійної освіти. У цьому аспекті нагальною потребою виступає підготовка вчителя для забезпечення профільного навчання. У Концепції профільного навчання у старшій школі зазначається, що нові цілі шкільної освіти зумовлюють необхідність подальшої модернізації вищої педагогічної освіти і системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Для цього необхідно у вищих навчальних закладах педагогічного профілю передбачити підготовку педагогічних кадрів з урахуванням потреб профільної школи та внести відповідні зміни у державний стандарт вищої педагогічної освіти для спеціалістів та магістрів. Планувати необхідну спеціалізацію студентів і магістерські програми з профільного навчання старшокласників, а також одержання вищої педагогічної освіти за кількома освітніми галузями, передбаченими державним стандартом загальноосвітньої школи [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури показує, що особистість учителя фізичного виховання, структура його професійних умінь і здібностей, особливості діяльності та шляхи її вдосконалення досліджується багатьма авторами в різних напрямках: вивчення структури професійних якостей і здібностей та вдосконалення професійної підготовки; формування професійних умінь майбутніх фахівців під час навчання у вищих навчальних закладах, формування готовності до роботи з фізичного виховання.

Досліджуючи проблеми професійної підготовки фахівців із фізичного виховання, науковці наголошують на важливості теоретико-методичного й фізичного аспектів, професійно-педагогічної спрямованості, психолого-педагогічних основ навчання, розвитку професійно важливих здібностей, активізації самостійної роботи студентів [3; 4]. Становлення й розвиток профільного навчання за спортивним напрямом ми можемо простежити в роботах М. Д. Зубалія, А. П. Матвеева, А. Я. Журкіної, І. К. Латипова, Т. Т. Ротерс. Проте питання підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до профільного навчання в старшій школі досліджені недостатньо.

Аналіз проблеми та практики підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до профільного навчання в старшій школі дає підставу визначити низку суперечностей між вимогами сучасного суспільства до організації й здійснення профільного навчання в старшій школі за спортивним напрямом та відсутністю технології підготовки майбутніх учителів фізичного виховання до

профільного навчання в старшій школі; потенційними можливостями профорієнтаційної й проектувальної роботи в процесі профільного навчання в старшій школі та недостатньою розробленістю теоретичних і практичних аспектів цього питання в процесі професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання. Незважаючи на значну увагу педагогів, психологів, філософів, науковців у галузі теорії й методики фізичного виховання до означеної проблеми, все ж окремі її кардинальні питання залишаються поки що нерозв'язаними. В науці не досліджувалися питання підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до профільного навчання у старшій школі за спортивним напрямом [5].

Метою статті є обґрунтування профільного навчання у старшій школі за спортивним напрямом як сучасної проблеми педагогічної науки і практики.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах реформування освітньо-виховної системи у загальноосвітніх навчальних закладах актуалізується проблема профільного навчання у старшій школі. Це зумовлено тим, що розвиток світового, зокрема європейського освітнього простору, об'єктивно вимагає від української школи адекватної реакції на процеси реформування загальної середньої школи, що відбуваються у провідних країнах світу. Загальною тенденцією розвитку старшої профільної школи є її орієнтація на широку диференціацію навчання, яка передбачає поглиблене і професійно орієнтоване вивчення циклу споріднених предметів [2; 4].

Пріоритетним напрямом державної політики в розвитку старшої школи на сучасному етапі є її спрямованість на профілізацію, інтеграцію загальної та допрофесійної освіти. Ці зміни – вимога часу соціально-педагогічна суть яких полягає в забезпеченні найбільшої особової спрямованості і варіативності освіти, її диференціації та індивідуалізації. Це відповідь на вимоги сучасного суспільства розкрити індивідуальні здібності людини і сформувати на цій основі професійну та соціально-компетентну особистість.

Профільне навчання – вид диференційованого навчання старшокласників відповідно до їхніх освітніх потреб, зумовлених орієнтацією на майбутню професію. Профільне навчання передбачає організацію навчання, за якого зміст однієї освітньої галузі вивчається глибше і ширше, ніж це передбачено складовою змісту загальної середньої освіти. Це забезпечується збільшенням кількості навчальних годин, відведених типовим навчальним планом на вивчення групи відповідних предметів галузі (профільні загальноосвітні предмети), а також уведенням додаткових (нових) предметів та курсів за рахунок годин варіативної частини Базового навчального плану.

Підґрунтям до впровадження профільного навчання у старшій школі стало прийняття Законів України «Про освіту» (1991), «Про загальну середню освіту» (2009), Концепції профільного навчання у старшій школі (2003), Національної доктрини розвитку освіти (2002), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, що втілюють сучасні тенденції вдосконалення освітньо-виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Відповідно до цих документів, старша школа має функціонувати як профільна, що створює сприятливі умови для врахування індивідуальних особливостей, інтересів і потреб учнів та орієнтує школярів на той чи інший вид майбутньої професійної діяльності. Профільна школа найповніше реалізує принцип особистісно-орієнтованого навчання, що значно розширює можливості учня у виборі власного освітнього спрямування [1; 2].

У структурі змісту середньої освіти мають бути два основні компоненти – один реалізує державні, обов'язкові для всіх вимоги до загальноосвітньої підготовки школярів (рівень стандарту, академічний рівень), інший забезпечує

індивідуальну орієнтованість змісту освіти (рівень профільної підготовки). Учні мають змогу обирати навчальні предмети й курси, що поглиблюють, розширюють і доповнюють загальнообов'язковий навчальний зміст, а також долучитися до різних видів практичної діяльності з орієнтацією на майбутню професію.

В останнє десятиліття в освітньому просторі України почала працювати велика кількість ліцеїв, гімназій, закладів професійно-технічної освіти, в яких профільність втілюється на практиці. Щороку кількість таких закладів збільшується. Проте профільне навчання не обмежується тільки цими закладами, воно, як зазначено, стосується і старшої школи загалом.

Водночас нині вже розроблено і затверджено Типові навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів 11-річної школи за такими основними напрямками: природничо-математичний, суспільно-гуманітарний, філологічний, технологічний, художньо-естетичний, спортивний, видані рекомендації, розроблено дидактичні вимоги до створення типових програм для профільного навчання [3; 5].

За основними напрямками профілізації визначаються різноманітні навчальні профілі шляхом як добору різних предметів, так і їх змістом. Засвоєння змісту освіти у загальноосвітніх навчальних закладах із профільним навчанням спрямоване на забезпечення, з одного боку, загальноосвітньої підготовки учнів, а з іншого – підготовку до майбутньої професійної діяльності. У цьому аспекті великого значення набувають питання визначення технології профільного навчання фізичної культури учнів старшої школи, спрямованість навчального процесу на ознайомлення учнів старших класів з основними формами професійної діяльності фахівців фізичного виховання (вчителі фізичної культури, тренери з обраного виду спорту), оволодіння ними первинними засобами і формами педагогічної діяльності, підвищення рівня спортивної майстерності в обраному виді спорту.

На сьогодні в контексті Концепції профільного навчання в старшій школі підготовлено навчальну програму з фізичної культури для школярів 10–11 класів на профільному рівні, яка спрямована на здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки з фізичного виховання. Основними принципами побудови програми є безперервність, цілісність процесу навчання та особистісно-орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу. У змісті програми передбачається засвоєння старшокласниками розділів: «Основи знань з фізкультурно-спортивної діяльності» та «Способи фізкультурної діяльності» за модульним принципом. У розділі «Основи знань з фізкультурно-спортивної діяльності» передбачається вивчення таких тем: «Соціально-історичні основи фізкультурно-спортивної діяльності», «Психолого-педагогічні основи фізкультурно-спортивної діяльності», «Медико-біологічні основи фізкультурно-спортивної діяльності», «Основи теорії і методики фізкультурно-спортивної діяльності». Розділ «Способи фізкультурної діяльності» спрямовано на фізичну підготовку, спеціальну підготовку (технічну та тактичну) у відповідності до обраного виду фізкультурної діяльності (ритмічна гімнастика, легка атлетика, аеробіка та ін.).

Програма «Фізична культура» (профільний рівень) передбачає реалізацію змісту в обсязі п'яти годин на тиждень у 10 та 11 класах. Вона не встановлює чітко визначеної кількості годин для вивчення тих чи інших складових. Враховуючи рівень знань, фізичної підготовленості учнів, їхні інтереси й здібності, стан матеріально-технічної бази навчального закладу, кліматичні умови, учитель може самостійно: визначати кількість годин на вивчення складових кожного з видів

фізкультурної діяльності; змінювати послідовність вивчення питань в обсязі; обирати найбільш ефективні форми організації навчального процесу, засоби розвитку фізичних якостей та природних здібностей, спеціальні вправи для опанування учнями рухових дій; застосовувати підручники, посібники, рекомендовані для використання в школі [4].

У процесі визначення теоретичних основ підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до профільного навчання було визначено, що метою профільного навчання виступає забезпечення можливостей для рівного доступу учнівської молоді до здобуття загальноосвітньої профільної та початкової допрофесійної підготовки, неперервної освіти впродовж усього життя, виховання особистості, здатної до самореалізації, професійного зростання й мобільності в умовах реформування сучасного суспільства. Профільне навчання спрямоване на набуття старшокласниками навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової діяльності, розвиток їхніх інтелектуальних, психічних, творчих, моральних, фізичних, соціальних якостей, прагнення до саморозвитку та самоосвіти. У зв'язку з цим основними завданнями профільного навчання виступають: створення умов для врахування й розвитку навчально-пізнавальних і професійних інтересів, нахилів, здібностей і потреб учнів старшої школи в процесі їхньої загальноосвітньої підготовки; виховання в учнів любові до праці, забезпечення умов для їхнього життєвого і професійного самовизначення, формування готовності до свідомого вибору й оволодіння майбутньою професією; формування соціальної, комунікативної, інформаційної, технічної, технологічної компетенції учнів на допрофесійному рівні, спрямування молоді щодо майбутньої професійної діяльності; забезпечення наступно-перспективних зв'язків між загальною середньою і професійною освітою відповідно до обраного профілю.

Профільне навчання за спортивним напрямом, як зазначає М.Зубалій, орієнтує організацію навчального процесу на ознайомлення старшокласників з основними формами професійної діяльності вчителя фізичної культури, або тренера з виду спорту, обраного в школі як профільного, на підвищення спортивної майстерності в обраному виді фізкультурно-оздоровчої або спортивної діяльності. Це сприяє розвитку в старшокласників індивідуальних професійних здібностей, розширенню їхніх уявлень про специфіку фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності, вчить учнів мислити на професійному рівні вчителя фізичної культури або тренера з обраного виду спорту [2]. Профільна програма фізичної культури спортивного напрямку передбачає на рівні обов'язкового компонента ще й змінний компонент за модульним принципом: волейбол, баскетбол, гандбол, плавання, легка атлетика, спортивний туризм та інші, які включають теоретичну, фізичну, технічну, тактичну підготовку. На засвоєння змісту профільної програми фізичної культури спортивного напрямку передбачається у 10-11 класах 5 годин на тиждень, а у 12 класі – 6 годин. Така постановка питання підвищує вимоги до професійної підготовки майбутніх вчителів фізичної культури.

У цьому аспекті зазначаємо, що на методологічному рівні специфіка фахової підготовки майбутніх учителів фізичної культури має у своєму активі різні спортивно-педагогічні дисципліни: гімнастику, легку атлетика, спортивні ігри (волейбол, баскетбол, футбол, гандбол), плавання, які надають можливість майбутньому вчителю засвоїти техніку, тактику, технологію викладання для різних вікових груп школярів, підвищити свій методичний рівень, професійну культуру. На підставі цього майбутній вчитель фізичної культури обов'язково обирає курс свого спортивно-педагогічного вдосконалення (СПВ), або підвищення спортивної майстерності (ПСМ) з різних видів спорту протягом усіх років навчання у

вищому навчальному закладі в сукупності теоретичних, практичних занять, самостійної та науково-дослідної роботи. Це складає основу та надає можливість вчителю фізичної культури розробити в школі програму обраного виду спорту як профільного на підставі курсу спортивно-педагогічного вдосконалення, яким він займався за період навчання у вищому навчальному закладі, має спортивний розряд і ґрунтовну теоретичну та методичну підготовку [3].

З огляду на це зазначаємо, що у навчальному плані підготовки бакалаврів, спеціалістів і магістрів з фізичного виховання передбачається курс спортивно-педагогічних дисциплін. Саме вони надають можливість підготувати майбутніх вчителів до профільного навчання старшокласників за спортивним напрямком, оскільки надають методичку проведення усіх форм занять. Виникає питання на якому рівні засвоює студент – майбутній вчитель фізичної культури зміст і методичку спортивно-педагогічних дисциплін. У цьому аспекті на перше місце виходить інтерес та мотивованість студентів на високому рівні засвоювати матеріал спортивно-педагогічних дисциплін. Така позиція студента пов'язується з прагненням стати висококваліфікованим учителем. На думку Б.Шияна та В.Папуші, особистісно-діяльнісний підхід до організації навчального процесу, де в центрі навчання знаходиться студент, надає можливості викладачеві визначити завдання занять та спрямувати освітній процес в русло цілеспрямованого розвитку його особистості. Іншими словами, студент у кінці кожного заняття повинен відповісти собі: чого він сьогодні навчився, чого не знав, або не міг зробити ще вчора. Така постановка питання стосовно навчання означає, що всі методичні рішення (підбір навчального матеріалу, використання прийомів, способів, методів, засобів тощо) проходять через призму особистості студента: його потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту та інших індивідуально-психологічних та функціональних особливостей [3]. Підтвердження зазначених позицій представлено у роботах В.А. Бабаліч [4] і О.В. Тимошенко [5]. Таку методологічну установку можна посилити у аспекті саме формування у студентів низки професійних компетентностей проводити профільне навчання школярів за спортивним напрямком.

Висновки з виконаної роботи й перспективи подальших досліджень у даному напрямку. У якості висновку зазначаємо, що найбільш значущим при підготовці майбутніх вчителів фізичної культури до профільного навчання старшокласників за спортивним напрямком виступає надання можливості студентам проявляти самостійність та ініціативу, творчість у процесі засвоєння навчального матеріалу зі спортивно-педагогічних дисциплін. Оптимальний варіант – це застосування активних методів навчання, залучення студентів до проведення навчально-тренувальної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах у якості волонтера. Практичні аспекти реалізації курсів за вибором у загальноосвітніх навчальних закладах пов'язуються з такими питаннями.

При підготовці вчителів фізичної культури до профільного навчання старшокласників за спортивним напрямком виступає спрямованість програм курсів підвищення кваліфікації у системі післядипломної педагогічної освіти у русло поглибленого вивчення спортивно-педагогічних дисциплін.

Таким чином, тільки поєднання та взаємодія загальноосвітніх навчальних закладів, спеціалізованих навчальних закладів з фізичної культури, вищих навчальних закладів з фізичної культури, вищих навчальних закладів та інститутів післядипломної педагогічної освіти нададуть позитивні результати у підготовці вчителів фізичної культури до профільного навчання за спортивним напрямком.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем підготовки майбутніх вчителів фізичної культури до профільного навчання у старшій школі.

Список використаних джерел

1. Бабаліч В.А. Особливості підготовки вчителів фізичної культури до формування здорового способу життя в учнівської молоді / В. А. Бабаліч // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту //зб.наук.праць за редакцією проф. Єрмакова С.С. – Харків : ХДАДМ (ХХПІ), 2008. – №1. – С. 14-17.
2. Зубалій М. Зміст навчальної діяльності старшокласників зі спортивного профілю / М. Зубалій // Здоров'я та фізична культура. – 2008. – № 3. – С.1-5.
3. Тимошенко О.В. Використання програмно-цільового підходу в організації спортивно-масових заходів майбутніх вчителів фізичної культури / О.В.Тимошенко // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фіз. виховання і спорту //зб.наук.праць за редакцією проф. Єрмакова С.С. – Харків: ХДАДМ (ХХПІ), 2007. – №12. – С. 137-140.
4. Шиян Б.М. Методика викладання спортивно-педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах фізичного виховання і спорту / Б. М. Шиян, В.Г. Папуша. – Харків, 2005. – 208 с.
5. Організація профільного навчання. Довідник вчителя фізичної культури в запитаннях та відповідях. – Х. : Веста: Видавництво «Ранок», 2007. – С. 180.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2016 р.

ЛЕЩЕНКО А.

Полтавский национальный педагогический университет имени В.Г. Короленко, Украина

ПРОФИЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье рассматриваются вопросы подготовки будущих учителей физической культуры в цикле спортивно-педагогических дисциплин к профильному обучению старшеклассников по спортивному направлению. Наиболее значащим при подготовке будущих учителей физической культуры определено есть предоставление возможности студентам проявлять самостоятельность, инициативу, творчество. Оптимальным вариантом решения проблемы определено применение активных методов обучения, приобщение студентов к проведению учебно-тренировочной работы в общеобразовательных учебных заведениях.

Ключевые слова: профильное обучение, спортивно-педагогические дисциплины, спортивное направление

LESHCHENKO O.

Poltava national pedagogical University named after V. Korolenko, Ukraine

SPECIALIZED EDUCATION OF PHYSICAL CULTURE AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

This article is devoted a problem of special education for future teachers of physical training in a sport's pedagogical subjects. The most signifying at preparation of the future teachers of physical training giving an opportunity to students appears to show independence, the initiative, creativity. The optimum alternative is an application of active methods of learning, familiarizing of students with holding educational training work in general educational institutions.

Keywords: special education, sport's pedagogical subjects